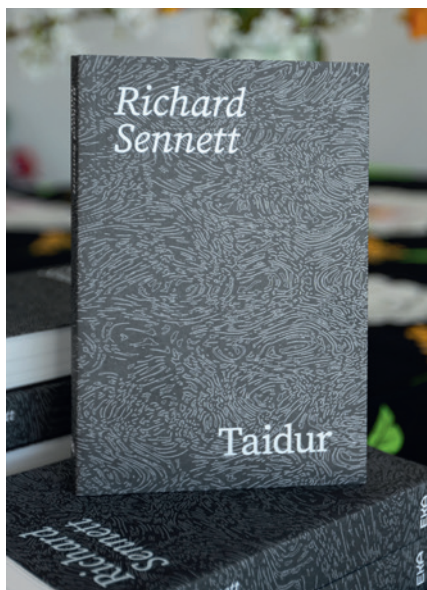


Harjutamine teeb meistriks ehk käsitöölise muljeid Richard Sennetti raamatust „Taidur“

Kristi Jõeeste

Avastasin Sennetti raamatu „The Craftsman“ (2008) pärandtehnoloogia õppejõu ja traditsioonilise kindakudumise meistrina enda jaoks umbes 5–6 aastat tagasi. Panin nimelt ühes Studia Vernacula tõlkeartiklis tähele, et selle autor Gunnar Almevik, Põhjamaade juhtivaid käsitöökunstnikke, viitas oskuste akadeemilist edasiandmist käsitledes temale korduvalt (Almevik 2016). Hakkasin neid viiteid lõpuks mitmel pool märkama, kuni otsustasin teose välismaalt ära tellida. Selgus, et tegu on väärt raamatuga, mis hoolimata kohati liiga nüansirikkast erialasest inglise keelest tabab asja tuuma just selles mõttes, et püüab kirjeldada käelist tegevust muuhulgas ka tegija positsioonilt. Sennetil nimelt, peale selle, et ta on Ameerika sotsioloog, urbanist ja pragmatistlik filosoof, on seljataga ka pikk karjäär tšellistina, mistõttu ta teab kogemuslikult hästi, millest kirjutab. Et sellest raamatust, mida eestikeelsena on tõepoolest mugavam lugeda, siinkohal midagi arvata, jagan oma teksti märksõnapõhiselt osadesse. Mõtisklen, kuidas suhtun raamatu eestikeelsesesse pealkirja, ning seejärel toon välja raamatus kõlanud idearendused mind enim kõnetanud teemadel, nagu näiteks meistri isik, meisterlikkus, vaikiv teadmine, oskused ja harjutamine, motivatsioon, rutiinitaluvus, dialoog materjalidega, käe ja pea vaheline



Richard Sennett. **Taidur**. Tõlkinud Triinu Pakk. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 2021. Maritta Antoni foto.

koostöö.¹ Muidugi leidub raamatus palju muudki asjasse puutuvat, aga seda võib iga huviline siis ise 400 leheküljelt lugeda. Igal juhul on tegemist käsitööteaduse tähtteosega.

Monograafia jaguneb kolme ossa ja kümnesse peatükki: esimeses osas lahatakse taidurit ja tema töökoda, suhet masinate ja materjalidega (kas masinad on sõbralikud tööriistad või vaenlased, kas töö kvaliteet sõltub uudishimust materjali vastu ja kas teadlikkus asjadest sõltub neist asjadest endast), teises osas vaadeldakse taidu käe füüsiliste omaduste, juhendite, tööriistade, vastupanu ja mitmetähenduslikkuse kaudu ning kolmandas osas jõutakse taidurlikkuseni (kvaliteedipüüdlusest ajendatud töö ja võimekuseni). Põhjaliku ülevaate saab töökodade, masinate ja tööriistade kujunemisest, sõnaraamatute ajaloost kuni käe füüsiliste omaduste evolutsioonini jne.

Inglisekeelne pealkiri „The Craftsman“ on mõisteliselt olemuslikult avaram kui eestikeelne „Taidur“, mistõttu ei pruugi see jõuda nende praktikute kodudesse, kes pigem suhestuvad sõnadega *käsitööline* või *meister*.² Teisalt aitab soome päritolu sõna tuua raamatut paremini eri loomevaldkondade inimesteni, sest sellega ei kaasne meie kultuuriruumis sülistunud negatiivseid tähenduseid. *Craft* on inglise keeles defineeritud kui „oskus või kogemus, eriti asjade valmistamise mõttes“ (Cambridge'i inglise keele sõnaraamat) või „spetsiaalset oskust nõudev käsitsi tegevus“ (Oxfordi inglise keele sõnaraamat). See on millegi valmistamise oskuslik protsess, samal ajal kui eestikeelse *käsitöö* definitsioon ei maini oskust ehk tegemise teadmuse komponenti sõnagagi. Meie keeli on käsitööd võimalik mõista neljal moel: „töönduslik väiketootmine lihtsate tööriistade abil käsitsi; käsitsi tehtav töö, eriti igasugune meisterdamine ja näputöö; käsitsi valmistatud (või valmistatav) tarbe- või iluse; tuim kesisevõitu looming (eriti kunsti ja kirjanduse valdkonnas).“³ Niisiis eesti keeles tähistab *käsitöö* nii protsessi kui ka selle tulemit või kasutatakse seda mõne (loomingulise) töö halvustamiseks, nt kui öeldakse: „see film oli halb käsitöö“, seega polegi imestada, et seda peetakse pigem kutsekoolides omandatud oskustöö või hobitegevuse/meisterdamise sünonüümiks, samuti kipub see ikka veel seostuma pigem naiste koduse tegevusega.

1 Samamoodi märksõnapõhiselt on raamatut suuliselt arutatud ka kultuuripärandi loovrakenduste magistrantidega ning metallikunstniku Urmas Lütüsi ja Studia Vernacula peatoimetaja Kadri Tüüriga raamatu esitlusel 13. mail 2022 Viljandis. Võimalusel viitan tekstis sulgudes teistele arvajatele, kelle mõtteid vähesel määral kasutan.

2 Ise eelistan saksa algupära sõna *meister*, *meisterlikkus*, kuna see on mulle pikaajase praktikuna isiklikult omane; ma eristan seda lihtsalt käsitöölise määratlusest, mis on üldisem, aga sobib siiski kasutada vestluses, kus tuleb oma ametit rõhutada.

3 Käsitöö. – Eesti keele seletav sõnaraamat, <http://www.eki.ee/dict/ekss>.

Arheoloog, Briti ajaloolistes teleseriaalides⁴ eri ajastute taluelu taaskehastanud Alexander Langlands on vaadelnud *craft*'i ajaloolist kujunemist inglise keeleruumis alates 1. sajandist ja näidanud selgelt ära, kuidas see on sisaldanud tegemisoskusi koos teadmistega (*know-how*'ga) või koguni piirdunud ainult viimasega – tegemise intellektuaalse dimensiooniga, heas mõttes nutikuse, kavalusega. Ka nõiakunst (*witchcraft*) on justkui negatiivse tähendusega, kahtlase väärtusega oskustepagas, mis sisaldab suusõnaliselt ja käest kätte jagatud teadmisi taimedest, väeesemetest jne (Langlands 2017). Sennett esindab sedasama anglo-ameerika traditsiooni, mis peab *craft*'i tunduvalt laiemaks nähtuseks kui lihtsalt oskuslik käsitsi tehtav töö. Selle tegija ehk taidur võib olla arvutiprogrammeerija, arst, kirurg, kunstnik (olgu see muusik, kirjanik vm „kõrgkultuuri“ esindaja), kokk, puusepp; isegi lapsevanemaks või kodanikuks olemine on taidurluse vorm. **Neid kõiki ühendab soov teha oma tööd hästi tegemise enda pärast, saada sellest teatav (isiklik) uhkusetunne.** Seda võib siiski tõkestada konkurentsipurve, frustratsioon või kinnismõttelisus (lk 21). Muide, Sennett ei defineeri kordagi, mis on taid, vaid ta seletab seda sarnaselt David Pyega⁵ oskuse, pühendumuse ja hinnangulisuse kaudu. Laias laastus on taid tema jaoks ühendus pea ja käe vahel. Tegelikult ei püütagi tänapäeval enam valdkondi kuidagi liiga konkreetseks määratleda ja hoidku selle eest, et kuidagi vastandada, nt kunst *versus* käsitöö – tähendus sõltub kontekstist ja ilma selle avamiseta ei õnnestu sajandeid vaidlusainet pakkunud mõisteid raamidesse defineerida.

Kes siis ikkagi on taidur? Kõigepealt võib Sennetti teose pealkiri pealiskaudsele raamatupoes ringi uudistajale seostuda sarnase tüvega *taidleja*'ga, mis tähendab isetegevuslast, mitte kõige kvaliteetsemat tegelast kusagilt rahvamaja püünelt.⁶ Kui eesti keele seletavast sõnaraamatust järele vaadata, tekib leebumine, sest *taidur* tähendab virtuoosi nii kunstniku kui käsitöömeistri mõttes. Hea küll, võibolla tõesti on vana, praegu vähekäibiva soome-ugri sõna taaskodustamine hea mõte, kuna see toob kokku nii kunsti, disaini kui käsitöö valla lugejad. Virtuossus vihjab siin kõrgtasemel oskusele, mis aga on tõepoolest kooskõlas Sennetti väitega, et oskus on linearselt ja pühendunult treenitud praktika, mida saadab pidev enesekriitiline jälgimine ehk hinnangulisus ja mis nõuab järjest kõigi etappide läbimist kuni lõpuks

4 Nt „Victorian Farm“ (2009), „Edwardian Farm“ (2010–2011) jt.

5 Disainiteoreetik ja mõõblitisler David Pye (1968: 20) on defineerinud taidurlust kui igasugust tööd, mis nõuab teatud tehnikaid ja tööriistu ning mille tulemuse kvaliteet sõltub hinnangulisusest, osavusest ja hoolsusest.

6 Kuigi ka tema proovib oma asja võimalikult hästi teha, puudub tal (ma oletan) taotlus jõuda meisterlikkuseni, mis nõuab aega ja pühendumist, ja ta ei soovigi ehk muud kui vaimse tervise turgutust, rõõmu oma tegevusest.

jõutakse meisterliku tasemeni. See omakorda näitab vahekorda käe ja pea vahel: kogenud tegija on jõudnud eriti arenenud eneseteadlikkuse pulgale, ta märkab igat pisiasja, kui otsustab seda märgata, eriti kui ta põrkub tegevuses või materjalis kokku vastupanu-elementidega: tegevus takerdub, kuna valitakse kogemata või meelega vale meetod või materjal ei allu ideele, ei lase end vormida. Teisalt on *taiduri* täpseks tõlgendamiseks parem, kui soome keelt vallatakse, sest selle sõna teised vormid, nt *taitava*, *taiturimainen*, avavad mõistet paremini, sest viitavad käelisele oskusele ja kui neid mitte tunda, siis lihtsalt *taidur* või *taid* jäävad hämaraks (vestlus Kadri Tüüriga, 2022). *Meister*, mis küll on *virtuoosi* sünonüüm, on samuti ajaloolise taagaga laetud saksa sõna, seega *taidur* aitab loodetavasti üle saada kunstnike vastumeelsusest kasutada enda puhul käsitöölise mõistet (vestlus Martin Bristoliga, 2022). Lõppude lõpuks ei vormu ju ka kunstiline idee materiaalseks teoseks ilma seda (enamasti) käsitsi tegemata ja pole sugugi ükskõik, kas kunstnik valdab tehnikaid või mitte.

Sennetti käsitluse sümpaatseim omadus seisneb katses vabaneda keha ja vaimu vastandamisest, mis eriti ülikoolides on aegade jooksul välja kujunenud, ja rõhutada, et üheaegselt saab mõelda nii abstraktselt kui ka käeliselt (loe ka Ott 2020). Sennett uuribki, kuidas käsi ja pea on omavahel ühendatud, kuidas füüsilise oskuse edenemise käigus kuhjuvat intellektuaalset ja ka tunnetuslikku ehk kehalist ehk vaikivat teadmist⁷ sõnusti kättesaadavaks muuta ja kuidas see pole lihtne ülesanne. Juba filosoof Michael Polanyi (1966: 4) on osutanud, et me teame rohkem, kui öelda oskame, seega potentsiaalselt seisavad kõik taidurid küsimuse ees, kuidas meelelisust ja kehalist kogemust tõlkida digitaalse koodi ehk keele abil – see, mis oli/on olemas analoogkoodina, ehk terviklikult hoomatava olukorrana, tuleb kitsendada loogilisse, järjestikkust eeldavasse verbaalsesse vormi. Teadagi, tõlkes läheb paljugi kaduma, kuid kui endastmõistetavale tegevusele proovida anda akadeemiline tagurpidikäik, katse teadvustada, esile tuua ja kirjeldada oma praktika kõiki nüansse alates visuaalsest kuni käeliseni, siis sünnib sellest kasu laiemale tegijate ringile ning kaob oht raamatus muuhulgas kirjeldatud hoolikalt valvatud ametisaladustele, mis võetakse meistrite poolt hauda kaasa, sest on sageli jagatud vaid suuliselt ja valikuliselt, meelega fragmentaarselt.

Niisiis on raamatu üks püüdlusi näidata, kuidas ideed ja nende teostused toimuvad ideaalis ühes inimeses, kuigi võib ka nii olla, et üks isik mõtleb välja, teine teostab. Meister on aga keegi, kes on võimeline tegemisprotsessi algusest lõpuni ise juhtima alates ideest, kavandamisest, sobivate materjalide ja tööriistade valimisest, kavandi teostamisest kuni lõppviimistluseni. Sennett demonstreerib

7 Olgu pealkirja tõlkega nagu on, aga sellega ei saa nõustuda, et tõlkija ja toimetaja on läbivalt otsustanud *vaikiva* teadmise asemel rääkida *vaikimisi* teadmisest, mis on eeldatud, kellegagi jagatud teadmine, mida vaikiv teadmine kindlasti ei ole, s.t seda ei saa ette teada!

veenvalt, nagu me seda praktikutena kogeme, kuidas ka sellist kätteõpitud, meisterlikku praktikat saadab pidev enesekriitika, häääl peas, mis lisaks protsessianalüüsile tegeleb kehaliste või materjalidest tulenevate vastupanumomentidega. Need võivad olla nii **leitud**, kui tegija pole piisavalt osav või kui materjali/tööriistu ei tunta hästi või ei valita piisavalt kohaselt, või ka **loodud**, kui tegija püüab ellu viia ideed, milleks peaks tegelikult teist lähenemisviisi kasutama või kui ta ei käsitse materjali sellele kohaselt, n-ö „vägistab“ seda.

See häääl peas ütleb meistriale ka, millal on objekt valmis. Parem, kui see juhtub varem kui liiga hilja, sest kes ei oleks kogenud kahetsustunnet, et oleks pidanud varem peatuma ja asi sai üle kuhjatud vms: „Hea meistertööline väldib perfektsionismi, mis võib manduda eneseteadlikuks demonstratsiooniks – sel hetkel valdab tegijat soov näidata pigem seda, mida tema oskab, kui seda, mida objekt teeb. [---]. Hea meistertööline teab, millal on aeg lõpetada. Edasine viimistlemine ähvardab objekti kahjustada“ (lk 338). Millal on teoreetiliselt õige aeg objekt valmis olevaks kuulutada, ka sellele pakub raamat vastust: ei tuleks karta visandamist, s.t kui ese on visandiga võrreldes valmis, siis on eesmärk saavutatud, kusjuures sageli ei pruugita täpselt teada, kuhu päriselt tegutsedes jõutakse ja ollakse ses suhtes ka paindlikud ja parasjagu järeleandlikud (ehk mitte kinnismõttelised), piirangud ja sattumused soodustavad loominguilisust ja on seega iseenesest positiivse väärtusega (lk 337). Mõtlesin, kuidas see minu vallaga seostub: ma loobun täiusepüüdlustest, kui mõnd kudumise käigus tekkivat musttriviga ei püüa tingimata üles harutada ja uuesti teha, vaid lepin sellega, et ma pole masin ja ehk ka teised seda väärtustavad, kui olen oma kudumisse jätnud inimliku jälje (eks see oleneb muidugi vea suurusest ka; kui see osutub minu standarditele vastuvõetamatuks ja tõenäoliselt kahjustab mu mainet, ma ikkagi harutan). Selline mõttekäik illustreerib tegija peas pesitsevat „Lembitu Kuuset“ ehk kommentaatorit, kes õnnitleb teda hea tulemuse puhul või sarjab maa põhja ja sunnib teda rohkem pingutama.

Nagu eespool öeldud, võib tööst saadav uhkustunne kannatada konkurentsiturve tõttu. Sepp Edvards Puciriuss seletas: tihti dikteerib hind selle, mis hetkel tuleb töö lõpetada, õigemini tuleb sageli teha asju, mis jäävad su meistristandardites suhteliselt madalale pulgale (nt lihtsamad arheoloogiliste metalliesemete koopiad), et konkurents püsida. Kui sina ei tee, teeb keegi teine. Ei saa minna nüanssidesse, peab leppima originaaleseme standardiga, mis kunagisel ajal võis olla palju rohkem. Ent kui selliseid asju liiga palju ja kaua teha, siis tasakaalustuseks tahaks vahepeal just iseenda jaoks teha seda kõrgtasemel kauaavalmivat asja (mis enamasti ei tasu ära!) ja endale tõestada, et olen vormis, suudan küll teha ainuüksi juba kasvõi sellepärast, et ise rahul ja uhke olla, tunda sellest naudingut (vestlus Edvards Puciriussiga, 2022). Sennetilgi

on selle fenomeni ehk nn võimatute standardite kohta sümpaatne mõttekäik, mille olevat sõnastanud viuldaja Isaac Stern: mida paremaks muutuvad harjutamise käigus oskused, seda kõrgemale küündivad ka enesele püstitatavad standardid (lk 66). Selle arutluse juures võinuks Sennett välja tuua ka dialoogi tähtsuse: jäi mulje, et piisab, kui tegijal tekivad standardid iseendaga võrdluses kriitilise meele, hinnangulise kaudu. Paljuski sünnivad standardid ka võrdluses teiste sama ala tegijatega või publiku/tarbija tagasiside põhjal, mis võib omakorda tõsta motivatsiooni oma oskusi täiustada. Viimase kohta ütleb Sennett, et see on isegi palju tähtsam kui talent ja ükski tänapäeva õpetaja ei tohiks karta pakkuda lastele vahelduse kõrval ka rutiini, soodustada seda, et lapsed õpiksid pikemat aega mõne tegevuse juures püsima ja selle kaudu oma loovust avastama, kogema uhkust saavutuste üle, mis tulevad alles siis, kui on suudetud püsida asja juures. „Moodne haridus pelgab kordamisel põhinevat õpet, pidades seda vaimu nüristavaks. Kartes lapsi tüüdata ja soovides innukalt pakkuda neile ühe uusi ja erinevaid stiimuleid, võib valgustatud õpetaja vältida rutiini – ent sellega röövib lastelt võimaluse omaenda sisseharjunud tegevusviise uurida ja neid ise omalt poolt kohandada“ (lk 56).

Mõistlikult korraldatud harjutamise kaudu jõutakse esmalt oskaja ja seejärel meistri tasemele. Ei ole vaja hommikust õhtuni tuimalt teha, vaid arvestada seda, kui kaua suudab aju fookuses püsida, et suudaks tegevuses mõttega kaasas olla. Muusika- ja spordikoolid tööpoolest sellega arvestavad. Olen isiklikult käinud nii ühes kui teises ja ka alles hiljutine kogemus uue pilli õppimisega ütles mulle, et üle kolme tunni ei olnud ma võimeline harjutamisele keskendumisele ja kergesti tekkis nüristumine, autopiloodile minek, kus ei olnud enam võimalik protsessi analüüsida. Tegevus muutus vaimse väsimuse tekkides igavaks.

Uus pole mõte, et meistriks saadakse pikaajase, umbkaudu 10 000-tunnise harjutamise tulemusel, kuid minu teada pole varasemalt keegi välja toonud tõsiasja, et mida rohkem harjutada, seda suuremaks kasvab ka rutiinitaluvus ja võime enesele järjest uusi väljakutseid püstitada. Et harjutamine ei tohi kinnismõtteliselt ja endassesulgvalt olla eesmärgini jõudmisega seonduv taotlus (nt õpin mingit konkreetset asja valmistama ja sellega mu pürgimus lõpeb), vaid see eesmärk võiks olla teekond ise ehk lõppematu probleemide nägemise ja lahenduste leidmise protsess (lk 57). Jällegi kirjutan sellele mõttele alla, sest mulle tuleb meelde kuhjaga näiteid selle kohta, kuidas üht kindapaari kududes näen vaimusilmas juba tulevikustsenaariume selle kohta, kuidas teistmoodi saaks teha.

Meeldivat äratundmist tekitas mõttelõng vooseisundi⁸ ümber. See on olukord, kus taidur on oma praktikas jõudnud sellisesse sujuvusastmesse, et ta

8 Kõige tuntum teemakäsitleja on Ungari-Ameerika psühholoog Mihaly Csikszentmihalyi.

valdab täielikult dialoogi käeesise objekti, materjali ja tehnikaga, ühendust käe ja pea vahel, mistõttu on võimalik jõuda ka mõnusasse seisundisse, *flow*'sse, kus aeg ja ruum teadvusest kaovad, tegija muutub asja ja tegevusega üheks (loe ka Ott 2020).

Kokkuvõtteks ütlen ühe tudengi sõnadega, et raamat on nagu kartulisalat, sisaldades suurt hulka taiuga seonduvast mõistevarast. See pakub ainet, kuidas käsitööst ja sellega seonduvast mõelda ning seda seostada isiklike praktikatega. Ses suhtes ta on filosoofiline teos, sest küsib, kuidas taidur maailmas on.

Allikad

Almevik, Gunnar 2016. Mõtteid teadmussirdest traditsioonilise käsitöö valdkonnas. – *Käekirjad*. *Studia Vernacula* 7, 27–51.

Cambridge Dictionary. <https://www.dictionary.cambridge.org> (30.08.2022).

Eesti keele seletav sõnaraamat 2009. <https://www.eki.ee/dict/ekss/> (30.08.2022).

Langlands, Alexander 2017. *Cræft. How traditional crafts are about more than just making*. London: Faber & Faber. *Oxford Learner's Dictionaries*. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com> (30.08.2022).

Pye, David 1995 [1968]. *The nature and art of workmanship*. London: The Herbert Press.

Ott, Margus 2020. Kahesugune tunnetus. – *Vaata ringi*. *Studia Vernacula* 12, 46–59.

Polanyi, Michael 1966. *The tacit dimension*. Chicago: University of Chicago Press.

Sennett, Richard 2021. *Taidur*. Tlk Triinu Pakk. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia.

Kristi Jõeste (s 1977) on TÜ Viljandi kultuuriakadeemia kultuuripärandi loovrakenduste ja pärandtehnoloogia magistriõppekavade programmi juht ning rahvusliku tekstiili lektor. Samuti on ta meisterkuduja-ettevõtja traditsiooniliste Eesti kinnaste alal, andnud välja mitmeid raamatuid, viimati „Eesti silmuskudumine 3. Labakindad“ (2021) ning juhendanud praktilisi kindakoolitusi siin ja seal.



Kristi Jõeste. Martti Lepmetsa foto.

Practicing makes the master. A craftsperson's perspective on Richard Sennett's "The Craftsman"

Abstract

*In her review, Kristi Jõeste, an Estonian glove-knitting master, reflects on Sennett's ideas in *The Craftsman* which have appealed to her the most: the persona of a craftsman, craftsmanship, tacit knowledge, skills and practice, motivation, routine tolerance, dialogue with materials, and the connection between hand and head. While 'craft' in English is defined as a skillful process of making something, the Estonian definitions of 'käsitöö' do not mention skills – the intellectual component of making – at all. In Estonian there are four definitions for 'käsitöö' in dictionaries:*

- 1) small-scale serial production made by hand with simple tools;
- 2) work made by hand, especially all sorts of crafting and needlework;
- 3) handmade object for practical or decorative purposes;
- 4) dull, poor-quality creation, especially in arts and literature.

Thence, the slightly negative semantic background of 'käsitöö' perhaps justifies bringing an old and rare Finnish-rooted 'taidur' into a wider use rather than translating the title as 'käsitööline', hoping that it could bring artists, designers and craftspeople closer to each other.

Sennett argues that genuine craftsmen share the urge to do their work in the finest possible way, and it is a matter of personal satisfaction rather than a need to show off or get reward from others. Becoming a master in crafts requires routine engagement in order to acquire skill; he proposes that ca 10 000 hours of exercise is needed before a certain level of mastery is achieved and where self-reflection can produce novel results.

In summary, the book is a well-argued mixture of conceptions related to crafts. It offers insights into thinking about crafts and linking the ideas with different practices. In this respect, it is a philosophical writing asking questions about how the craftsman dwells in reality.